

AUGUSTUS

AUGUSTUS EN AUGUSTINUS, EEN KEIZER EN EEN KERKVADER, WORDEN NIET VAAK SAMEN GENOEMD. ZE HEBBEN ELKAAR NIET GEKEND. TOCH ZIJN ZE ALLEBEI VAN BELANG VOOR CHRISTENEN. AUGUSTUS IS DE KEIZER VAN DE VOLKSTELLING (DE 'INSCHRIJVING') UIT DE KERSTGESCHIEDENIS, DIE IN HET JAAR 14 OVERLEED. AUGUSTINUS, DIE ZO'N VIER EEUWEN LATER LEEFDE, IS EEN INVLOEDRIJKE BISSCHOP EN SCHRIFTUITLEGGER GEWEEST; HIJ OVERLEED IN 430. VAN BEIDE IS RECENT (OPNIEUW) EEN WERK IN HET NEDERLANDS VERTAALD. BEIDE VERTALINGEN WIL IK GRAAG BESPREKEN.

• Gerard Kramer

en **AUGUSTINUS:** twee nieuwe vertalingen

>>

• Augustus

Je verwacht niet dat keizers iets schrijven dat nog lezenswaardig is voor gewone lezers anno nu. Dus waarom zou iemand de moeite nemen zo iets te vertalen? Schreven keizers als Augustus niet vooral wetsteksten, bestuurlijke besluiten, rechterlijke vonnissen, of brieven met instructies aan een stadhouder? Van dat soort lectuur smullen historici, classici en juristen, maar is zo iets ook interessant voor een algemeen publiek?

Ik beantwoord die vraag in dit geval zonder meer bevestigend. Het gaat namelijk om een bijzondere inscriptie, die wel de 'koningin van de inscripties' wordt genoemd, en die onder twee namen bekend is geworden.

Twee namen

Soms wordt deze inscriptie aangeduid als het *Monumentum Ancyranum*, wat verwijst naar het feit dat het een in Ancyra (het tegenwoordige Ankara, hoofdstad van Turkije), destijds de residentie van de stadhouder van de Romeinse provincie Galatia, gevonden herinneringstekst is. De bewaarde tekst gaat terug op vier kopieën, waarvan de belangrijkste een tweetalige, Latijns-Griekse versie is uit een tempel ter ere van Rome en Augustus.

De meer gebruikelijke aanduiding is *Res gestae divi Augusti*, oftewel 'Verrichte daden / krijgsdaden van de vergoddelijkte Augustus', naar het begin van de door Augustus zelf opgestelde Latijnse tekst – of, kortweg, de *Res gestae*.

Wat is dit voor een tekst?

Kort voor zijn dood stelde keizer Augustus een tekst op die een overzicht gaf van zijn politieke en militaire prestaties. Natuurlijk geeft hij daarvan een positief beeld. Dit overzicht, de *Res gestae* dus, geldt daarom als een voorbeeld van antieke propaganda. Of Augustus ook de Griekse vertaling, die op sommige punten van het Latijn afwijkt, heeft gemaakt of op zijn minst goedgekeurd, is niet zeker. Augustus prijst zichzelf in deze tekst op het eind van zijn leven opgestelde tekst zonder gêne in grote mate: hij roemt zijn eigen successen, gulle gaven en clementie, zijn vaderlandslievendheid. Over zijn vergeldingsacties, bloedvergieten of mislukkingen zwijgt hij. Hoewel veel met bronnen te staven valt, blijft het Augustus' selectie en waardering van de feiten. Een opmerking over een door hem georganiseerde volkstelling onder Quirinius komt er niet in voor. Daarmee viel niet zoveel eer te behalen, kennelijk.

Wat is dit voor een uitgave?

Het boekje heeft als titel: Augustus. Mijn wapenfeiten. Vertaald uit het Latijn en het Grieks door Vincent Hunink, Uitg. Verloren / Carptim, Hilversum / Nijmegen 2019, 48 pagina's, ISBN 978 90 8704823 5. Prijs: € 7,50. De auteur,

Vincent Hunink (1962) is classicus, en is als universitair docent verbonden aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Hij heeft al vele werken uit de klassieke literatuur vertaald. Op de linkerpagina's staan de Latijnse en de Griekse tekst afgedrukt, rechts is steeds de Nederlandse vertaling zichtbaar. De kwaliteit van de vertaling van de beide bronteksten is uitstekend en daarnaast prima leesbaar, maar het inleidende hoofdstuk (2 pagina's) is aan de summiere kant, en de tekst zelf wordt nergens toegelicht of van jaartallen voorzien¹. Dat is m.i. een gemiste kans om deze bijzondere tekst, feitelijk het politiek testament van keizer Augustus, voor een groter publiek toegankelijk te maken.

• Augustinus

Van Augustinus hebben we heel wat meer tekst over dan van Augustus. Het werk dat ik nu wil bespreken, is een nieuwe vertaling van zijn beroemde autobiografische werk, de *Confessiones*. Dat woord kan zowel *lofprijzingen als belijdenissen* betekenen, en beide aspecten komen in het werk aan bod. Toch vertaalt men de titel doorgaans als *Belijdenissen*.

Ik bespreek nu de onlangs herdrukte vertaling van Wim Sleddens O.S.A., die, zoals de drie letters achter zijn naam aangeven, tot de orde van de augustijnen² behoort. De *Confessiones* zijn in de twintigste eeuw minstens vijf keer in het Nederlands vertaald en in minstens 21 uitgaven uitgebracht. Op de achterkant van deze nieuwe vertaling staat dat de auteur met veel zorg het vaak moeilijke Latijn van Augustinus zoveel mogelijk in helder en eenvoudig Nederlands heeft weten om te zetten. Dat 'zoveel mogelijk' kan ik goed begrijpen: net als Paulus heeft ook Augustinus soms diepe gedachten ontwikkeld, waaraan ook de beste vertalers de complexiteit niet hebben kunnen ontnemen. Sommige dingen zijn nu eenmaal niet eenvoudig.

Het grootste deel van Augustinus' *Confessiones* laat zich vlot lezen. Ik wil nu het klassieke beginstukje van dit werk (boek I, I,1) in het Nederlands laten horen, in drie verschillende vertalingen.

Eerst de vertaling van Gerard Wijdeveld uit 1963³:

¹ De geïnteresseerde lezer verwijs ik hiervoor naar *Res Gestae Divi Augusti. The Achievements of the Divine Augustus*, edited by P.A.Brunet & J.M.Moore, with an introduction and commentary, Uitg. Oxford University Press, Oxford 1973. Dit werk bevat een inleiding van 16 pagina's, geeft naast de vertaling steeds de jaartallen, en bevat 48 pagina's toelichting op bijzonderheden in Augustus' tekst. Ook interessant is het themanummer *Res Gestae Divi Augusti* van het tijdschrift *Lampas, tijdschrift voor classici*, september 2019. Hunink zelf verwijst voor zijn bronteksten naar een recenter werk, Alison E.Cooley, *Res Gestae Divi Augusti, Text, Translation, and Commentary*, Uitg. Cambridge University Press, Cambridge 2009, dat ik echter niet zelf heb ingezien.

² De afkorting O.S.A. staat voor Ordo sancti Augustini, de orde van de heilige Augustinus.

³ Gerard Wijdeveld, *De Belijdenissen van Aurelius Augustinus*, Uitg. De Fontein, Utrecht 1963

'Groot zijt gij Heer, en ten zeerste lovenswaardig! Goot is uw macht en uw wijsheid heeft geen getal!

En loven wil u een mens, die zijn sterfelijkheid met zich omdraagt, die met zich omdraagt het bewijs van zijn zonde en het bewijs dat gij de hovaardigen weerstaat.

En toch wil hij u loven, die mens, een deel van uw schepping.

Gij zet hem aan om er vreugde in te vinden u te loven, want gij hebt ons gemaakt naar u, en rusteloos blijft ons hart totdat het zijn rust vindt in u'.

De nieuwe vertaling van Wim Sleddens geeft dit gedeelte als volgt weer:

'Groot bent u, Heer, u komt alle lof toe! Groot is uw kracht, uw inzicht is niet te meten.

Nu wil een mens u prijzen, een deeltje van uw schepping, ja die zijn sterfelijkheid met zich meedraagt, het bewijs van zijn zonde, het bewijs dat u zich tegen de hoogmoedigen keert. Toch wil hij u prijzen, deze mens, dit deeltje van uw schepping

en u zet hem aan daar vreugde in te vinden. Want zo heb u ons geschapen, gericht op u, en ons hart kent geen rust tot het rust vindt in u'.

Ik zou zelf de Latijnse tekst als volgt weergeven:

'Groot bent U, Heer, en zeer te prijzen: groot is Uw kracht en van Uw wijsheid is er geen getal.

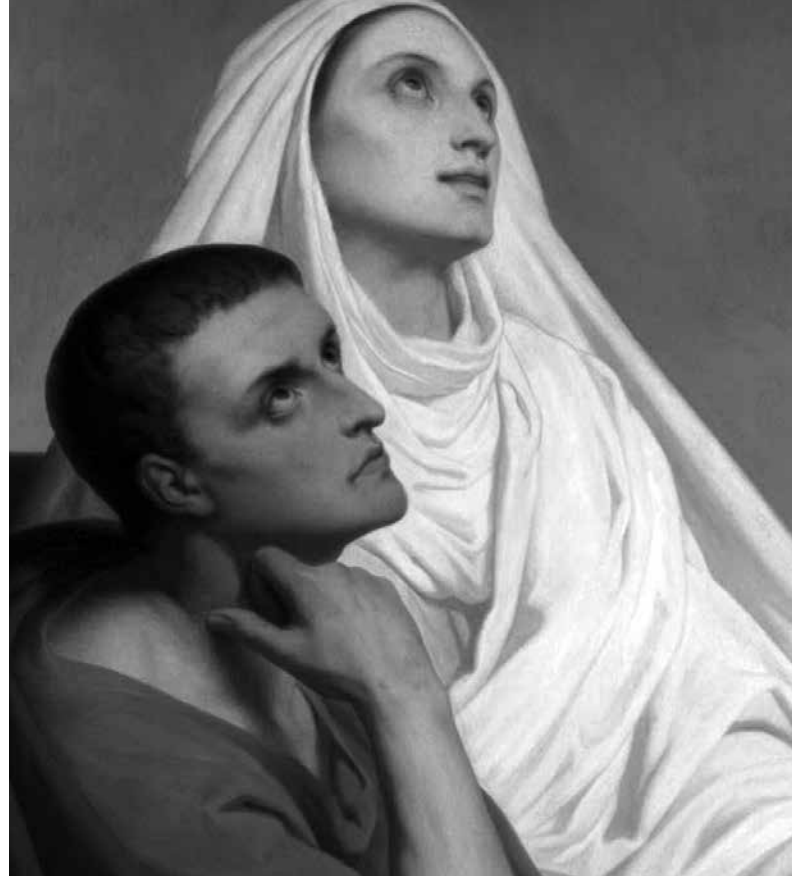
En prijzen wil U de mens, een deel van uw schepping, namelijk de mens die zijn sterfelijkheid ronddraagt, die het getuigenis van zijn zonde ronddraagt, en het getuigenis dat U de trotsen weerstaat.

En toch – prijzen wil U de mens, een deel van Uw schepping.

U wekt hem ertoe op dat hij er behagen in scheidt U te prijzen, omdat U ons gemaakt hebt voor U, en onrustig is ons hart, totdat het rust in U'.

Welke vertaling is de beste?

Gerard Wijdeveld vertaalt nauwkeurig en letterlijk, maar zijn Nederlands staat zo langzamerhand wat ver van ons af. Wim Sleddens vertaalt vlot en eigentijds, maar (veel) minder letterlijk en enigszins interpreterend. Hij kiest er hier bij voorbeeld voor om eenmaal het woord 'die ... met zich meedraagt' (Lat. *circumferens*, door mij als 'die ... ronddraagt' vertaald) weg te laten, en dwingt de lezer zo te accepteren dat het om de sterfelijkheid gaat als bewijs van de zondigheid van de mens, en dat de sterfelijkheid het bewijs is dat God de hoogmoedigen weerstaat. Deze interpretatie klinkt zeker zinnig en is misschien zelfs volledig juist. Toch zou ik liever letterlijk(er) vertalen, en het aan de lezer over laten of hij deze conclusie wel of niet uit Augustinus' woorden wil trekken. Ik heb mij er overigens nog niet toe gezet dit mooie werk van Augustinus in zijn geheel in het

Nederlands te vertalen, en het is de vraag of dat ooit gaat gebeuren.

Nog iets opvallends

Er is mij nog iets opgevallen. De vertaling van Gerard Wijdeveld presenteert zich als een pure vertaling. Toch verrast hij de lezer niet alleen met een gedegen inleiding, maar ook met een aantal verhelderende aantekeningen per hoofdstuk over detailkwesties, achterin zijn boek. Wim Sledders daarentegen zegt al op de omslag dat zijn vertaling van een inleiding en aantekeningen voorzien is – maar bij die aantekeningen gaat het vrijwel steeds om de vindplaats van de door Augustinus geciteerde Schriftplaatsen, zoals ook Wijdeveld die steeds geeft. Sleddens licht echter hoogstzelden iets toe, en dat is jammer. Een mooie combinatie zou zijn de vertaling van Sleddens en de noten van Wijdeveld. Toch beveel ik deze nieuwe vertaling van de *Confessiones* van Augustinus van harte aan. Hoe dan ook: het kennismaken van de unieke autobiografie van een man die pas op latere leeftijd tot bekering kwam en voor velen tot zegen is geweest, is nog altijd bijzonder interessant en verrijkend. Een kort artikel van mijn hand ter introductie van de persoon van Augustinus verscheen eerder in Focus⁴.

N.a.v. Aurelius Augustinus. *Belijdenissen [Confessiones]*. Ingeleid, vertaald en van aantekeningen voorzien door Wim Sleddens O.S.A., 5e druk 2018, Uitg. Damon, Eindhoven, 342 pagina's, ISBN 978 90 5573 915 8, €39,90

⁴ Aurelius Augustinus (354-430), in Focus 24 (2014), nr. 2, 9-13; http://www.focusopdebijbel.org/downloads/focus_2403_free.pdf